
Неврологи загалом переконані, що всі психічні процеси мають під собою конкретне нейробиологічне підґрунтя. Згідно з цим припущенням — і за наявності довершених засобів вимірювання мозкової активності та хороших математичних моделей мозку — в принципі, не повинно бути перешкод для того, щоб декодувати візуальний зміст таких психічних процесів, як сон, пам'ять та образи... На сьогодні нам невідомо, чи процеси на кшталт сновидінь реалізовані в людському мозку в функціонально подібний до сприйняття [візуальних образів] спосіб. Але якщо це так, то у нас є реальна можливість... розшифрувати мозкову активність під час сну чи мріяння.

*Професор Джек Л. Геллент,
Неврологічний інститут
ім. Хелен Уїлз
Каліфорнійський університет
у Берклі, Каліфорнія*

Колись давно батько наказував мені перейматися лише тим, що я здатен контролювати, і ніколи не турбуватися через те, що контролювати неспроможний.

Він багато чого говорив, мій батько. Наприклад, що тяжка праця переважить талант, якщо талант відмовляється тяжело працювати. І що за «спробу» медалей не дають. І що лише чемпіон боїться програти, а всі решта бояться виграти. Батько — тренер хлопчачої волейбольної команди Рівненської районної ДЮСШ — мав у запасі з десяток схожих висловів. Гадаєте, вони комусь допомагали? Навряд. Сумніваюся, що вони надихали кого-небудь, окрім нього самого.

У сорок один у батька діагностували цукровий діабет. Хвороба виявилася задовненою, тож поки її перебіг узяли під контроль, устигла дати ускладнення на очі та серце. Особливо на очі. За рік після першого візиту до лікаря він перестав упізнавати людей на відстані далі ніж за п'ять кроків від нього. Матір повезла його до Луцька, де у приватній клініці йому зробили лазерну фотокоагуляцію — точкове припікання сітківки, що на якийсь час зупинило розростання кровоносних судин.

Пригадую, як невдовзі після операції батько прийшов додому напідпитку. Мама — вчителька української мови та літератури — ще не повернулася зі школи. Ми були самі. Він сів біля мене на табурет і почав говорити. Я думав, він нарікатиме на життя, на хворобу, але ні, він говорив про сім'ю

та ще — дуже плутано й незв'язно — про любов і повагу. Говорив довго, завершивши розлогий монолог черговою псевдофілософською фразою: «Не можна втримати в серці те, для чого там немає місця». Тринадцятирічний я насилу стримався, щоб не пирснути. Тоді його слова здавалися кумедними. Не так слова, як те, що вони злетіли з уст сорокадворічного напівпрофесійного тренера напівпрофесійної волейбольної команди, який півжиття проходив у спортивних штанах і кедах. Із замацаним свистком на грудях. *Не втримуй у серці те, для чого там немає місця.* Мене розсмішило, що батько вірив у дурниці, які говорив.

Усе це було до того, як я його зненавидів. Певна річ, зненавидів не через висловлювання. Не через те, що він був поганим батьком, бо загалом поганим він не був. І навіть не через те, що одного дня — я закінчував десятий клас, а йому щойно виповнилося сорок чотири — він, не сказавши ні слова, пішов із дому. Тихо вдягнувся, тихо причинив за собою двері та більше не повернувся. Ми з матір'ю перелякалися, звернулися до міліції, і за два дні його знайшли. Ну, тобто як знайшли. Батько зателефонував і повідомив, що не житиме з нами, додавши щось іще — мати, захлинувшись слізьми, впустила телефонну трубку, а я, підхопивши її, не розчув до пуття, — чи то щоб ми не турбувалися, чи то щоб ми не турбували його. Все.

Але не в цьому причина.

Я не спав усю ніч. І не до кінця розумію, що тут роблю. Чорт...

Я зненавидів його через те, що він так і не пояснив чому.

Невже атмосфера в сім'ї була аж такою нестерпною, що він у сорок чотири роки покинув усе й пішов із дому? Час від часу батько з матір'ю сварилися, але жодна зі сварок не переросла в затяжний конфлікт. Упродовж дев'яти місяців після його зникнення ми з мамою уявлення не мали, куди він подався, поки один із його колег із Рівненської обласної

федерації волейболу, перестрівши матір на вулиці, не розказав, що Євген Белінський живе тепер з іншою жінкою. Тринадцять років відтоді сплигло, а я ніяк не можу зрозуміти: на хріна він їй здався? Хворий на діабет, підсліпуватий, зі слабким серцем. Чужий. Невже вона дбала про нього краще, ніж це робила б мама? Ніколи. Хоча, можливо, мені просто подобається так думати, оскільки я так і не змірився з тим, що він не прийшов по речі. Йдучи, батько забрав із собою лише паспорт і водійські права. Одяг, білизна, взуття, книги, командні фотографії, а також потемнілі від часу кубки й медалі з фальшивою позолотою — все залишилося. Цей мотлох досі лежить на антресолях.

Я добре пам'ятаю батькові висловлювання, проте мушу напружуватися, щоб пригадати його самого. Намагаюся згадати його, коли ми жили разом, але розумію, що це марно. Гадаю, це неможливо в принципі, як неможливо насолоджуватися вишуканістю форми склеєної з уламків вази, вдаючи, наче не помічаєш грубих швів, які огидними шрамами розсікли малюнок на порцеляні. Звісно, ваза була чудовою. Колись. Давно. До того як розбилася.

Отак і з батьком. Я просто не можу згадувати його окремо від його щезнення. Спогади крихкі. Я усвідомлюю це, але однаково прагну воскресити в уяві батьків образ. Він впливає з п'тьми й постає перед очима, проте виникає враження, що дивлюся на нього через кілька товстих і страшенно подряпаних шматків різноколірного скла. Мені не вдається протиснутися до нього справжнього крізь нашарування останніх найболючіших спогадів. Він спотворений, але — по-особливому. Ці останні шари ніби навмисно гіперболізують лише найгірше. Скажімо, намагаюся пригадати, як ми з батьком їздили велосипедом до Рівненського зоопарку або як він забирав мене після уроків до себе в ДЮСШ, де дозволяв спостерігати за тренуванням, або як захоплено

розповідав про улюблених джазових виконавців. Я пам'ятаю це, от тільки в цих спогадах переді мною не батько. Переді мною мовчазний незнайомець із розмитою плямою замість обличчя. І коли я напружуюся, наближаюся, щоб розгледіти знайомі риси, хтось перемикає канал. Пам'ять перекидає на інший спогад — недобрий і злий. Пригадую, що ніколи не любив спортивні ігри з м'ячем, бо батько не вчив мене грати. Іноді ми вибиралися на природу, і я благав його навчити мене грати у волейбол так, як уміє він. Той відмахувався. Я продовжував канючити доти, доки він не підводився та брав до рук м'яч. Після чого починав гатити по ньому так, начебто мав намір убити мене. Я зосереджувався не на тому, як відбити подачу, а як ухилитися й вижити. Боявся, що мене переламає навпіл, якщо опинюся на лінії польоту м'яча. У якусь мить я все ж не встигав вивернутися, і батько влучав у мене — у голову чи в груди. Мене відкидало на метр і розкарячувало на землі. Але я підводився — в голові гуло, — підхоплювався майже відразу й посміхався, переборюючи сльози та злість, показуючи, що зі мною все гаразд, граємо далі. А він кричав: «Ну що, тепер досить?» Зазвичай на цьому все завершувалося, однак іноді йому здавалося мало, він біг по м'яч і продовжував гатити ним у мене, примовляючи: «Не розпускай нюні, чемпіоне! Вставай! Ти ж сам хотів! Відбивай! А ти як думав? Це волейбол!»

Але найчастіше спливає в пам'яті, як після повернення батька з Одеси, зачинившись у ванній, плакала мама. Це відбулося на початку дев'яностих, напевно, 1991-го, бо з обігу ще не вийшли відрізні купони. Батько щойно влаштувався тренером у ДЮСШ і навесні поїхав із командою на змагання до Одеси. Їх поселили в інтернаті. Через день він зателефонував із пошти додому та попросив маму вислати грошей на їжу. В інтернатській їдальні годували препаскудно, добових не платили, тож його хлопці в буквальному сенсі хиріли

з голоду. Мама переказала п'ять рублів. Повернувшись, батько ще з порога налетів на неї: «Чим ти думала?! Ти зганьбила мене! П'ять рублів! П'ЯТЬ СРАНИХ РУБЛІВ! Я б тобі віддав! Невже ти не розумієш, що їх навіть на срані булочки не вистачило?» Мама вислухала його, після чого зачинилась у ванній кімнаті. Я — малий — перелякався. Довго сидів під дверима, слухаючи, як вона схлипує, потім кликав її, потім сам плакав, але вона не вийшла з ванни до вечора. 1991-го мені було чотири, і я, зрозуміло, не міг знати подробиць тієї історії. І лише 2002-го, після того як він пішов, мама розповіла, що сталося. Вона чудово усвідомлювала: для того щоб прогородувати команду, потрібно рублів сорок. Точно не менше ніж двадцять п'ять. Але мама — звичайна вчителька в країні, яка впродовж наступних чотирьох років ставитиме світові рекорди з інфляції, — не мала жодної зайвої копійки. Тоді вона в Обласній станції переливання крові здала кров. Усе, що виручила, переказала батькові в Одесу.

Чому я думаю про батька перед смертю? Не дивуйтесь. Я завше згадую його, коли щось трапляється. Коли почувуюся розгубленим і неспроможним знайти вихід. Ви не уявляєте, як це — зростати із намертво втрамбованим, немов цвяхами прибитим, хронічним запитанням у голові: чому, знаючи, як перетворювати шмаркатих підлітків на чоловіків, він не додав стільки важливих елементів у матеріал, із якого виліплював власного сина?

Я наляканий і чіпляюся за спогади про батька, щоб відтягнути момент стрибка. Як сліпечь намагаюся намацати просту відповідь на просте запитання: як я тут опинився? От тільки простої відповіді немає. Я можу відтворити всі події, що привели мене сюди, проте від того ні на крок не наближуся до розуміння, чому все має закінчитися саме так. Власне, я вже намагався: багато разів відмотував плівку назад, по кісточках перебираючи кожен епізод лише для того, щоб

переконатися: жоден із них не був безнадійним чи безвихідним. Я так і не натрапив на момент, пригадавши який зміг би з певністю сказати: тут, саме тут, у цьому конкретному місці повернув не туди.

Чорт забирай, що я тут роблю?.. Раніше мені здавалося, наче люди покінчують життя самогубством через помилки. Не через усвідомлення помилок, а коли через помилки з тихим хрускотом ламається невидима підпірка, на яку зазвичай спираються перед тим, як поглянути в очі найріднішим. Тоді, коли помилок накопичується так багато, що ти стаєш безнадійно поламаним усередині. Я не безгрішний, однак упевнений: мої рішення — всі, які стосувалися Теодора, — не були хибними. І тепер мені лячно не тому, що намірився обірвати життя. Страшно йти з життя, не знайшовши відповідей. Чому? Як? За що? Мене бентежить усвідомлення, що я змушений розплачуватись за незалежне від мене — за вчинки та помилки людей, які не мали жодного стосунку до мене чи до мого сина.

Повірте, я довго тримався. Попри все що відбувалося з Теодором, не опускав рук. Іноді засинав — неначе із пригрітою на грудях змією — із думкою про те, як добре було б не прокинутися, але ніколи серйозно не замислювався про самогубство. Навіть коли довкола все ставало безжалісно чорним, від чого здавалося, ніби тебе топлять у нафті, коли світ тріщав і на очах розколювався на уламки, я не впадав в отупіння, властиве людям у безвиході. Якби позавчора хтось натякнув, що за два дні я стоятиму на вузькому карнизі дванадцятого поверху готелю Wundham, відраховуючи останні удари серця до стрибка, я б... Навіть не уявляю, як учинив би. Розсміявся? Покрутив би пальцем біля скроні? Два дні тому я все ще пам'ятав, як це — насолоджуватися життям...

Мабуть, треба просунутися ще трохи вліво. Неприємно припускати, що власник універсала, який застиг поміж моїх

ніг, проклинатиме мене за лічені хвилини після смерті. А може, й не проклинатиме. Можливо, власник машини виявиться багатієм, якому начхати на автомобіль, і згодом він, пишаючись, показуватиме друзям фотографії на iPhone: «Пригадуєте українця, який у вересні 2015-го шугонув із вікна готелю в Балтиморі¹? То він гепнувся на мою тачку! Ось дивіться: розніс увесь дах на друзки, придурок».

Дванадцять поверхів...

Ні, я не зміню свого рішення. Стрибну. Якби вагався, то ще ввечері поїхав би до будинку на березі Ліберті замість лишатися на ніч у готелі в центрі Балтимора. Утім, я зволікаю, бо є запитання — напевно, найважливіше з усіх, — яке труїть ізсередики та не дає довести до кінця те, для чого я сюди видерся. *Коли все почалося?*

Це важливо.

Я згадую батька, думаю, чи встигну відчути біль, хоча наврог чи біль від зіткнення дошкулить дужче за страх, що пропікав вогнем протягом ночі, переймаюся, щоб ненароком не зачепити автомобіль на тротуарі перед готелем, і водночас усвідомлюю, що все це не те — це не має значення. Найбільша проблема полягає в тому, що я так і не зрозумів, коли все почалося. Півночі я пролежав у обставленому класичними меблями номері, міркуючи, як усе склалося б, якби три місяці тому я відхилив пропозицію Лізи Джин Торнтон і відмовився вирушити до Америки. Або якби змирився з діагнозом Паламара та почав давати сину «Фінлепсин ретард». Чи це щось змінило б? Не знаю. І це дратує. Звісно, тепер уже пізно, час не повернути назад, але я без вагань продав би душу дияволу, щоби дізнатися, коли — і з чого — все почалося. Адже тоді я зміг би втямити, де вчинив не так. Чи уявив — просто помріяв би, — що зробив би,

¹ Балтимор (англ. *Baltimore*) — порт і місто в штаті Меріленд, США, розташоване на північний схід від Вашингтона. Населення — 623 тисячі жителів.

щоб урятувати сім'ю й уникнути багна, в яке мене затягнуло впродовж останніх п'яти років.

Розумієте?

Бо я не зробив нічого поганого! Я не зробив нічого неправильного!

І все ж я тут.

Хочете знати чому? Це довга історія. Історія, сповнена малопомітних і, на перший погляд, неістотних деталей (лише тепер, із величезним запізненням, я осягнув, якими вони були вагомими). Утім, навіть збагнувши, у що сплітаються ці нібито несуттєві деталі, навряд чи ви повірите, що людина може покінчити життя самогубством через сновидіння. Майже напевно, що не повірите. Що не дивно. Два дні тому я б сам не повірив. Але іронія якраз і полягає в тому, що я маю намір вистрибнути з вікна через сон, який побачив у літаку під час перельоту з Орlando¹ до Балтимора.

Гаразд, визнаю, я вагаюсь. І мені страшно. От тільки я боюся не того, що чекає внизу. Я не тремчу перед смертю. Мене до помутніння в очах лякає думка про те, що мій учинок — цей стрибок — нічого не вирішить. Що пролетівши півсотні метрів і роздовбавши череп об асфальт, я не провалюсь у пійтму та не втечу від того, що прийшло до мене вві сні на борту того клятого «Боїнга». Бо, врешті-решт, мій батько помилявся: у світі точно є речі, які ти не здатен контролювати, але які ніколи, нізащо не захочуть лишити тебе осторонь.

¹ Орlando — місто у центрі штату Флориди на Флоридському півострові. Населення — 220 тисяч осіб (агломерація — 2,6 млн.).

ЧАСТИНА I

Сон — то в дітей якась зона бойових дій. Надто коли вони зовсім малі. Син моєї подруги собі пальці в очі пхав, тільки б не засинати. Серйозно.

Майкл Маршалл. Непрохані

Інкубація — прихований період хвороби від моменту зараження до появи перших ознак захворювання.

Словник української мови в 11 томах

I

З чого почати?

Ця історія не про мого батька. І не про мене теж.

Теодор з'явився на світ пізнього вечора у четвер 15 липня 2010-го у Рівненському пологовому будинку № 2. Зріст — 49 сантиметрів, вага — 3 кілограми 900 грамів, нормальний, здоровий козарлюга з голосом, від якого, за словами акушерки, у відділенні попрогиналися вікна та розплавалося кілька дверних ручок.

Єву, мою дружину, завезли до пологового відділення напередодні — в середу, а перейми почалися у четвер уранці. Четвер видався погожим — сухий, безвітряний і зовсім не спекотний, — щоправда, на погоду я зважав найменше. Від хвилювання почувався наче людина, яка ступає на борт

літака: ніби нема про що непокоїтися, але від усвідомлення власної безпорадності тіло раз у раз пересмикувалося, немов у пропасниці. Я просидів у пологовому будинку з 8:30 ранку до народження Теодора, проте на самі пологи не потрапив. Не тому, що не дозволив лікар. Я мав у що перевдягнутися та міг би зайти до операційної, однак Єва не захотіла, щоб я бачив, як вона народжує.

Припускаю, когось із вас дивує ім'я, яке ми дали синові. Мовляв, що за дурня, козаків не називають Теодорами! Якби це залежало лише від мене, я волів би бачити сина Остапом. Справді. Моя мама — Катерина Володимирівна Белінська, ще та українофілка, — була б у захваті. Мама все життя пропрацювала вчителем української мови та літератури і колись хотіла назвати Остапом мене. Зрештою передумала та нарекла мене на честь Мирона Катранника, одного з головних героїв роману «Жовтий князь» Василя Барки. Не скажу, що ім'я Мирон мені не подобається — хоча, погодьтесь, є якась часточка невинної схибнутості в тому, щоб назвати сина іменем літературного героя, який сконав від голоду, — але й захвату від нього я не відчував. З іншого боку — я був єдиним Мироном у школі, єдиним Мироном в університеті й пізніше збагнув, що унікальність імені певною мірою зумовлювала й унікальність ставлення до мене. Попри те що Мирон чудово римується з «гандон», ніхто ніколи не обзивав мене останнім. Загалом ім'я Остап здавалося мені чудовим, ідеальним просто. От тільки Єва та її матір — Жанна Валеріївна Лауда — навіть слухати не схотіли про Остапа.

На двадцятому тижні вагітності лікарка повідомила, що в нас буде хлопчик. Після того ми з Євою разів із двадцять розмовляли про можливе ім'я, але ні про що не домовилися. Напевно тому, що говорила переважно Єва, а я здебільшого відмовчувався, а також тому, що запропоновані Євою

імена відгнали дешевою мелодрамою. Розмірившись, дружина уявляла нашого сина як не на червоній доріжці у Каннах, то в кабриолеті, що на повній швидкості мчить поміж голлівудськими пагорбами. Відповідно я не сприймав ці розмови серйозно. На другий день після пологів Єва представила остаточний і, припускаю, затверджений тещею перелік потенційних імен для нашого сина: Фабіан, Даніель, Леонард, Герман, Альберт, Едгар, Теодор, Ернест, Оскар і — прости Господи — Тамерлан. Тамерлан, трясця вашій матері! Ви чули таке?! Тамерлан, бляха, Белінський!

Жанна Валеріївна — яка не мала ні статків, ні статусу, але поводитися так, наче все життя грала в гольф на найдоржчих курортах, чий чоловік, Лаврентій Романович, був звичайним далекобійником, обожнював у перервах між рейсами напиватися до нестями та щедро оббльовувати ліфт, сходи та ганок свого під'їзду, — наполягала на імені Фабіан. Я запитав, якою, на її думку, є скорочена версія імені, на що Жанна Валеріївна відказала: «Фаня. Звісно, Фаня. Звучить прекрасно, хіба ні?» Я сказав, що Фанею називали мою прабабцю — Афанасію Федорівну Бердник, — яка впродовж останніх чотирьох років перед смертю не впізнавала власне відображення у дзеркалі. Мені кортіло також додати, що Фабіан римується з «павіан», і поцікавитись у тещі, чи вона коли-небудь бачила павіанячу задницю, проте вона й так образилась, і я промовчав. Згодом заявив, що не потерплю імен Даніель, Герман і, безперечно, Тамерлан. З тих, що лишилися, я вибрав найменш крикливе — Едгар. Єва погодилася відразу. Жанна Валеріївна побурчала, але згодом попустилася. А третього дня після пологів, перед тим як піти додому, дідько мене за язика смикнув бовкнути, що називатиму малого Едді й що це з біса круто, адже так називають маскот, тобто талісман, улюбленого хеві-метал гурту мого